

- ventorum fatus omnem acquisitam jam nocentem qualitatem subito dominat, atque immutant. quam obrem licet aeris intemperies executet Episcopum à residentia ex iis, que nota Paribus lib. 5, de regn. benef. q. 3. n. 247. tamen non procederet hoc, ubi non effet intemperies universalis omnium locorum ipsius Diocesis: teneretur enim residere ubi effet aliquis locus, in quo aer non effet adeo intemperatus, ut declarat Paritus post n. 252. neque valeret oppositio, quod & hic esset vicinus loco intemperatissimo, nempe sua civitati, & quod ob vicinitatem facile timeri posset infectio, quia hoc in iugulodi casu non procedit ex supra adductis.
- Quod si à natura aer diffusus sit, tunc quidem nullo modo emendatur, & non affuerit in illo vivere promptissime lädare potest, unde facile ubi talis sit, procedent ea, que in principio questionis attulimus, nimirum ejus causa intrare excusationem in nonnullis casibus, ut ibi videre est, que tamen, quia in quovis aeris vicio omnia locum non habent, singillatim examinanda videntur; & quod excusationem à residentia non est dubium, illam procedere in notabili aeris vicio, quod à natura sit, quia promptissima causa ea est ad morbos concipientes, at quod excusationem à contumacia, non ita palam est maxime in quacunque aeris intemperie; quemadmodum & quod excusationem à perjurio, & à cursu proscriptoris, in quibus casibus videant Iureconsulti, An excusatio procedat in aere tantum pestilenti, cum hic causa sit nimis efficax, & subtiliter, quam declinare, nisi fuga, & absentia non licet, unde no momento quidem in eo commorari tutum est; at aer simpliciter intemperatus non est tam aetiva causa, & in petuo, quin in ipso per aliquot dies commorari non possimus absque aliquos morbi notatu digni contractionem, etiam si facili posset, & capitnis gravedinem corporisque torporum, ac relaxationem, aut aliud quoddam simile, vel sua intemperantes conveniens incommodum excitare, pro quibus omnibus faciunt que adducit Mafcard. de Probat. concl. 20. n. 8. & seqq. tit. 1.
- Limitata tamen videntur predicta juxta ea, que sequuntur: nam primo ubi commoratio in loco valde intemperatus debeat esse diurna (diuturnam voco, que spatium decem dierum pertransiret) ex cuius locum habebit. Secundo, ubi anni temporis sit magis suspectum, nempe à Solstitio Aestivo ad Aequinoctium Autunnale, tunc bene procedat excusatio: Aer enim, qui ex sua Naturae sit valde intemperatus, tunc temporis induit quamdam veneficatem, ac quasi pestilens efficit; dicitur vero hoc tempus ab Astrologis Aestas, sed Iureconsulti Aestatem largo modo accipientes ab Aequinoctio vero ad Autunnale eam extendent, ut patet per l. 1. q. Aestatem ff. Aqua quid. & Aest. liceit Glo. in l. unicam. 5. Aestas ff. Ne quid in flum. publ. verbo referatur, illam restringerit ad tres mens. tamen Me-
- dicis dicitur quandocumque calor, & siccitas exasperare incipiunt usque calor remittat, & frigus cum siccitate prædominetur, etiam si ante solstitium Aestivum per aliquot dies id fieret, aut per Autunnale Aequinoctium perduraret, aut brevius etiam fieret ex adventu post Solstitium predictum, & breviori duratione desinendo ante predictum Aequinoctium, nam Medici ab anni, seu temporis temperie mensurant, ac distinguunt mutationes tempestatum ipsius anni.
- Tertio, conditio personæ excusandæ attendenda
- S V M M A R I V M.
1. Aquarum consideratio præferenda considerationi de aere.
2. Nulla ex omnibus rebus tantum videtur habere ad vitam necessitatem, quantum aqua.
3. Aqua unde dicta.
4. Aer simpliciter ad vitam necessarius.
5. Aqua promptius inficit aerem, quam è contra.
6. Omnis morbus curari potest solo aqua potu.
7. Aquarum consideratio quamvis ratione Iureconsulti necessaria.
8. In locorum mutatione plures male afficiuntur ex aqua mutatione potius quam ex aeris.
9. Peste vigente ad Iudices pertinet de aquarum bonitate esse solliciti.
10. Ex solo aliquando prævariarum aquarum virtus pestis excitat, & excitata conservatur.
11. Aqua trium sensuum judicio optime confundit.
12. Aqua optima elementaris aquæ natura, quam proxime accedere debet quod simpliciter.
13. Aqua impermixta optima.

- Questio I.
14. Aqua omnium sensuum judicio examinata.
15. Aqua nullius odoris, nullius saporis, nullius coloris optima. Contrarium n. seq. ex Hipp. declaratur num. 17.
18. Levitas in aqua quomodo consideranda.
19. Aque inter se nullo pene momento differunt. Contrarium ibid.
20. Statuta judicium in aqua examinatum, non exploden.
21. Vitis, aqua eadem aqua se ipsa aliquando levior, aliquando gravior.
22. Aque bonitas in hoc uno maxime consistit, ut cito Hypochondria permeat.
23. Signum bonitatis aquæ, quod desumitur ex habitu, & membranarum eorum, qui ex ea bibunt, omnibus anterendrum.
24. Ad aquæ bone explorationem animalium jocinora inspicienda ex eis bibentibus.
25. Celeberrimum experimentum bonitatis aquæ ex cito caldatione, & cito refrigeratione, & quomodo hoc experimentum in usum trahatur. num. seq.
27. Aliud experimentum bonitatis aquæ ex facilis leguminosum, & quarumcunque rerum cultura.
28. Tertium experimentum ex modica vini to' eramia, quomodo interpretandum hoc experimentum ex Septimo n. seq. nova interpretatio circa idem experimentum. n. 30. alia n. 31.
32. Experimentum bonitatis, vel prævatis aquæ ex vase anno.
33. Aqua pura in fundo vasij residentiam non facit.
34. Ardoni experimentum ex liquore aquæ admixto.
35. Ligna in aquam pravam injecta tubera concipiunt.
36. Arvense experimentum.
37. Cardani experimentum.
38. Masinii consideratio de aquæ bonitate.
39. Ioberti experimentum.
40. Quedam aquæ duplo maius pondus ferunt hyeme, quam clausa.
41. Idem navigiorum majora sustinent pondera in mari, quam in flumine.
42. Navigia tantum pondere sustinent, quantum est pondus aquæ quod capere possunt.
43. Aqua summa levitatem.
44. Aqua exploratio ex herbarum quarundam adnascentia.
45. Nota bonitatis aquarum ex parte de sumpta ad quam sunt.
46. Terra metallifera prævias omnino aquas gignit.
47. Ex isto aqua impinguatur.
48. Aqua perfissa que.
49. Aquarum potabilium genera.
50. Stagnans, & palustris aqua omnium deterrima.
51. Lacustris aquæ conditio.
52. Aquæ Nilis præstantia.
53. Quenan aqua melior, fontana, an pluvialis.
54. Fluvialis aqua omnium optima ex Card.
55. Pluvialis optima cum conditionibus requisitis.
56. Leguminosa aqua pluvialis, scilicet coquuntur, quam in fontana.
57. Cita purificatio pluvialis aquæ nihil demit de ejus bonitate.
58. Aqua citio purifrons optima.
59. Optima aqua citio calfit, & cito frigescit.
60. Quicquid corruptius alterazione ad contraria corruptitur.
61. Fontana aqua cur non corruptatur.
62. Aqua tempore pestis facie impinguatur.
63. Prima aquæ emendatio distillatione.
64. Aquarum quaquevis sensuum collitione emendatur. Contrarium n. 66.
- Questio II.
65. Aquas coquere antiquitus etiam solebant.
67. Galenus quas aquas excogendas iubat.
68. Costume & vitium aquarum emendatur, & levitas augetur. & n. 70.
69. Aquæ collitione semper attenuantur.
71. Aqua pura non datur.
72. Pestis tempore quomodo emendanda aqua.
74. Ioberti ratio in emendandis aquis.
74. Stagnantium aquarum usus tempore pestis in primis fugiendus.
75. Aquæ haustis assiduo perficiuntur.
76. Francisci Marie de Monte Card. aquarium purgandarum ratio.
77. Aquarum prævitas non excusa à residentia.

A Quarum considerationem non modo magnitudinem esse, sed considerationis de aere esse preferendam non absque ratione dicebat vir clarissimus Ludovicus Septimus in emendissimo commentario suo in Hipp. de aer. ag. & loc. comm. i. ex. 3. & facit pro eadem opinione inter Iureconsultos Ripa, qui ex Vitruvio lib. 8. cap. 4. in tract. de Pest. p. 3. part. 1. n. 6. Nulla, inquit, ex omnibus rebus tantum videtur habere ad vitam necessitatis, quantum aqua, quod Arift. dicto confortat. 4. de gener. Anim. cap. 2. & facit etiam ad hoc Bacc. de Tiber. lib. 1. in prefat. & quidem plurimum momenti aquæ ad sanitatem conferunt, ut ipse Hipp. cit. lib. dicebat, sed hanc aquarum necessitatem mortalibus sumptum esse longioribus percurret Bacc. de Therm. lib. 1. cap. 1. & in cit. prefat. lib. 1. de Tiber. ag. unde non incuria antiquitus aquam Lixam huius appellatam memorat Galeott. Mart. de doct. premis. cap. 28. ut ea nempe res, addit ille, à qua vimus; & jure à Pindaro vocata est omnium rerum optima. Imo non inepte aliquos locutos testatur Matin. de Gald. pot. deus lib. 1. cap. 13. cum aquam dici inde volunt, quia A qua, id est, fine qua vivere non possimus.

Addam autem ego rationem, cur majoris considerationis debeat esse aqua, quam aer, nam contrarium omnino videtur verius, cum aer ad vitam sit 4 simpliciter magis necessarius, ut patet per superiora. Tamen quia aer uniformis magis videtur respetu aquæ, neque tot ob id, ac tantas suscipit differentias, neque etiam ab extra suscipit, nec susceptas retinet impressiones ob suam tenuitatem, & continuam agitationem; contra vero aquæ neque eam tenuitatem fortitur, ac maxime discontinua est, & a se ipso nempe à suorum elemento, ac toto disuneta, unde & ob eam quoque causam magis alterationi ab extra obnoxia effex terreni ipsius proprietate, & exhalationibus, inde sit ut exquisitiori examine egat aqua, quam aer, atque ita medius fidelis Hippocrates nostrus insinuasse videtur in lib. ad hanc rem dicato, cum de aquarum natura multo plura habeat, quam de ipso aere. Sed vide ad hoc Arift. lib. 1. problem. 13.

Habet præterea id magis considerabile aqua, quam aer, quia promptius aqua inficit aerem, quam è contra, nam & aer malus fit à pravis aquis, ut dicebat Cardan. in lib. de aqua. Etsi bona, addit, sine aqua, aer malus esse non potest, quam tamen partem

partem non inadequa recipiendam censeo. præterito autem id, quod idem Card. in cod. tral. probare nititur, nimirum omnem morbum curari posse solo aqua sibi, quod de aere quidam tam faciliter suadere nequaquam licet.

Cæterum ad rem Iureconsultorum hanc quoque considerationem pertinere multis nominibus manifestum fit: nam dubitari potest, an bonarum aquarum penuria sit causa non residendi in aliquo loco; quia notissimum est, & Hippocratis auctoritate firmatum in sepe cit. lib. plures homines multo magis affici in mutatione locorum aquarum, quam ob aeras qualitatem. Vbi insuper petis viger ad Iudices, & Gubernatores pertinet de aquarum bonitate solliciti esse, & eorum virtus emendanda curare, cum ex solo pravarum aquarum virtu aliquando petitus excitetur, & excitata conservetur, ut dixi alias lib. 3. cit. 3. & notat Cardan. lib. 1. de venen. cap. 9. Præterea dubitari potest apud Iureconsultos, an licet sine præjudicio bonitas ipsius aquæ in fundo, in quo aqua est, fodere, putare, aedificare, aut aliud quid agere, ex quo aqua alii quam mutationem suscipiant. tunc enim rationabilis timor intrat ne aqua inquinetur, vicietur, deterioretur, corruptatur. ad tex. in l. 1. §. Labo putat. ff. de aqua quotid. & seq. quin & in aqua decunda attendi semper jubent ille aquæ bonitati, qua cæteri rivales fruuntur, præjudicetur, ut per l. hoc Iure. §. I qui jns aquæ. & seq. ff. cod. sed ex refugatione aliquicis fontis, vel rivi, vel fluminis dubitari potest, an ipsi aquæ, aut etiam aeri nocere possit, & alia permulta occurrere possunt dubitationes Iureconsultis circa aquas à Medicis pertinet, discutienda.

Ad rem ergo accedentes primo loco de bona, ac laudabilis aquæ conditionibus loquamus, de his de notis hujusmodi bonitatis. Secundo de aquarum inter se comparatione. Tertio de earundem emendatione cum præve sunt, & maxime tempore pestis, & Epidemie. Ultimo proposita dubia quantum ad Medicis pertinet, discutienda.

Et quod primum Hippocrates ante cæteros omnes in opere prædicto bona aquæ conditions quæ per epilogum attulit, cum secundum trium maxime sensuum judicium pluvias aquas optimas esse dixi, quod iudicio tactus sint levissimæ, iudicio gustus dulcissimæ, iudicio visus tenuissimæ, & limpidissimæ. magis copiose tamen bonarum aquarum conditions sic enarrabat ibidem. Optimæ sunt quæcumque ex sublimis locis, & terre collibus fluant; haec enim & dulces sunt, & albæ, & vinum ferre quam minime possunt; hyeme autem calida scaturunt, atque vere frigidæ; tales enim erunt, si fuerint ex profundissimis fontibus; maxime vero eas laudare oportet, quarum fluxiones ad Solis extortum erumpunt, & maxime ad æstivum, oportet enim claræ esse, fragrantæ, & leves. Ex quibus Hippocratis verbis deducuntur ea omnes conditions, quas ali Medici, & Professores post illum attulissent, percurrent autem eas diligenter Galenus 1. de san. inen. & in lib. de bon. Ag. Avic. 2. 1. tral. 3. Isaac in lib. diet. part. cap. proprio de Ag. Vitruvius lib. 8. & alii plerique antiquiorum ex recentioribus autem Andr. Thur. in libell. de bon. ag. Lang. lib. 1. Epiph. 44. Georg. Agric. lib. 1. de his quæ fluunt ex Terr. Ioubert. decad. 1. parad. 5. Card. lib. de Aqua. Epiph. Ferdinand. lib. 1. Theor. 13. Pamphil. Herilac. in lib. 1. de Aqua. Franc. Scæc. de sal. pot. c. 12. & ex Iureconsultis Ripa loco supra cit. à num. 5. ad plures seqq. Sum-

matim vero omnes laudabilis aquæ conditions in aqua considerabiles in unum perfingunt, qui hanc unam ob oculos ponet, nempe impermixtionem, aut simplicitatem, non quod idcirco, ut male sentiunt nonnulli Medici, similis esse debet in substantia, & suis qualitatibus aquæ elementari, nempe quod frigidissima sit, & humidissima, nam contra valde frigidæ aquæ improbantur, & forte aquam, quæ distributioni ciborum inferire debet, potius temperationem quamdam caloris, & frigoris habere oportuit, quam secus, ut probat luculentus Card. cit. lib. de Aqua, & idcirco rectius videtur diendum cum Baccio lib. 1. de ag. Tiber. quod aqua optima substantia simili potius esse debet acri, quam aque elementari, quia debet esse levis, & facile alterabilis, quod & inter Iureconsultos ex Plinio adnotat Tirag. de Nobilit. cap. 31. num. 184. contra autem elementaris aqua à frigore ponderositatem haberet, & difficulter alteraretur. ergo ut sit levis, & facile alterabilis acri simillima sit oportet, nempe tenuis, & impermixta; huc enim pertinent quæcumque Hipp. & cum eo cæteri omnes Doctores de signis bonitatis aquæ attulerunt, ut ex superioribus, & ex iis quæ sequuntur, luculentissime patet: neque enim ad alium potiorem finem haæ conditions in aqua perquiruntur, nisi ut per eas sciamus, an corpori nostro laboris futura sit, necesse; at tunc maxime falsbris est, cum eam unicam conditionem, simplicitatem, & impermixtionis fortior, quippe cum tunc aqua cito perire, stomachoque idcirco gravis non sit, & in Hypochondria non moretur, quod ab aquæ bonitate solummodo attendimus. At vero, quia necesse habemus ante experimentum capiendum in ipsius animalibus, hominibus præfertur de ipsius aquæ conditione pronuntiare, ad sequentiam prædictam impermixtionem adducunt nonnullæ conditions, quæ maxime ad sensum singulorum judicium examinandas sunt, quia colore, sapore, odore, tactu, addam' etiam & sonitu bonas a malis fecerint licet: nam tametsi, ut ipsum quod imperitissimum vulgus jactat, bona aqua nullius coloris, nullius odoris, nulliusque saporis sit, & oporteat, tamen Hippocrates & odo-rem, & saporem in optimâ aqua desiderare videatur; nam colore voluit eas esse albas, sapore dulces, odore fragrantes, & quod tactum desiderat eas esse atque frigidæ, hyeme calidas, sed quod prioriter tres conditions quomodo intelligendis fit Hippocrates optime post alios declarat. dicitur Plin. Septalus comm. 3. cit. lib. partie. 16. & ad communem, ac vulgare dictum Hippocratis sententiam accommodat: nam cum veller Hippocrates landare in aqua nonnullas qualitates juxta tres prædictos sensus, ea sensibilia nominavit, quæ magis ipsi sensibus delectant, nempe inter colores albedinem, inter sapores dulcedinem, inter odores fragrantiam; non quod vere aqua aut alba, aut dulcis, aut fragrans esse debeat; quomodo cunque enim esset, ejus simplicitatem, & impermixtionem alienis rebus inquinat denotaret; at quanto magis impermixta cum aliis rebus aqua est, et magis pura, ac melior absque dubio est. Ejus ergo color laudabilis in pelluciditate, & diaphaneitate, seu transparentia conficit, quæ est quasi omnis coloris privatio, ejus sapor in privatione cunctaque saporis, ejus odor in cuiuscunq; item odoris privatione: Quidam sensum vero tactus duas conditions videtur afferre Hippocrates unam, quod

estate frigida sint, hyeme calida, & hæc ad primas qualitates pertinet; secundam quod sint levissimæ, sed levitatem hoc in loco non uno modo omnes accipiunt; nam aliqui volunt, hanc levitatem accipiunt; nam illud est argumentum, quod in Borealis superlativa apud Georg. Agric. de his, que fluunt ex terr. lib. 1. trans. pris. & apud Bacc. de Tiber. lib. 1. cap. 2. Sed ex Agricola illud addam, non modo aquas inter se pondere distare, sed unam, cædemque aquam juxta temporis diversitatem se ipsi leviorum, aut ponderosiorum esse, in tantum, ut quedam aqua, de qua ille iuxta Metalla Pangæi montis in Thracia ait, tamen conditiones esse mala; & tamen hæc conditio, nempe levitas quoad pondus statera est maximæ facienda, ut plerique Autiores probant, & precipue Ioubert. cit. Parad. 5. lib. 1. unde mirari subit Plin. Nat. hist. lib. 31. cap. 3. & Senecam à Card. adductum in lib. de Ag. afferentes, nullo pene momento ponderis aquas inter se distare, quod & Erafistratus sensus memorat Athenaeum lib. 2. Diphysph. cap. 2. eo argumento ducunt, quod Amphiarai, & Eretia aquæ collatæ, quarum hæc est bona, illa mala, nulla prorsus ponderis differentia inventatur. Sed ego, præterquam quod contrarium sententiam doctribus omnibus (quorum omnium instar Cels. cit. lib. 2. fuc med. cap. 13.) vel ipfa Anicula, noto apud Strabonem lib. 15. fuc Geograph. in fin. Perlas Reges aquas ex Euseb. Fluvio fibi aportandas curas, quod ea omnium aquarum esset levissimæ, & hanc levitatem statera iudicio examinatur. Nam inquit, quod contra Olii fluere, ac lenta esse, nullumque penitus sonum edere; tunc enim valde prava aqua centrifera, quia crassa est, & unctuosa, imo plerique aquarum cum corruptuntur, eam substantiae consistentiam fortiri solent, unde apud Columlam lib. 1. de re Rust. cap. 5. vituperatur, quæ pingro lapsu reptit, & interalia vita, quæ Tiberina aquæ obiciuntur, illud est, quod instar Olii lenite, & absque ullo sonitu fluat. Bacc. de Tiber. Ag. lib. 1. in argum. contra bonit. Tiber. ex eff. arg. ult. Sed neque strepitum, aut stridorem edere debet aqua cum fluit, aut cum transfunditur de uno vase in aliud, quia tunc graviorera esse patet, & terra admixtam; unde frigida quia magis crassa, quam calida, quæ calore jam attenuata est, magis obstrebit, cujus rei cauſam querebat quoque Aristot. 11. problemat. 10. ex quo Alex. Petron. lib. 2. de Aqua Tiber. cap. 13. imo frigidam calida acutius in decursu sultrare etiam si ex eodem foraminis fluant, dicebat Galeott. Mart. de doctrin. profiso. cap. 28.

Verum enim vero, ut innuisse jam superius militiæ videor, aquæ examen ad omnes, & singulos sensus non per se requiritum, sed ad explorandam ipsius aquæ bonitatem, quæ tandem in hoc uno confitit, ut prædictum, ut Hypochondria citro permeat, ac viscera, & vias omnes citiflime penetrat, ealque neque diffundat, neque gravet, neque illa mala qualitate afficiat: licet enim quævis aqua plures eam conditions fortiret, & tamen Hypochondria difficulter permearet, nunquam bona esset dicenda, Gal. lib. 1. de san. tuend. contra vero alia ex prænominatis conditionibus deficiente, si ipsa Hypochondria facile permeat, optimæ dicenda est, ut elicitor ex Gal. apud Oribas. lib. 5. Collect. cap. 1. quamobrem cum hoc non nisi ex confirmata experientia possit innoscere, idcirco omnibus signis, quæ in optimâ aqua definerantur, illud antependendum, quod ex habitu, & membratura, & laudabili colore, & optimâ partium quarumcunque dispositione Incolarum ex eahibentium desumitur. de hac enim Vitruvius lib. 8. cap. 5.

Quæcunque circa desiderabilem Titarefum colebant,
Quæ in Peneum demittit purissimam aquam.
Necne ille Peneo commixtus argenteos vortices
babeni,
Sed ipsius super supernat veluti oleum.
& Lucan. lib. 6.

Solis in alterius nomen cum venerit unde,
Definit Titarefus aqua, lapsusque superne.
Gurgite Penei pro sciscis uitatis avris.

cap. 5. Pallad. lib. 1. de veris. sit. 4. & ex priore Lang. lib. 1. Epst. 44. ex posteriore Ioubert. ubi supra, & inter Iureconsultos Ripa de Pest par. 2. part. 1. num. 13. Mafcard. qui & Ripam adducit de probat. conclus. 122. num. 1. Tom. 1. Incolis ergo, prout in consideratione de Aere diximus, laudabili colori dotatis, corpore curato, ac bene habito existentibus, nullis patriis, seu endemis morbis obnoxiosis, non viscerum obstruktionibus, Cachexia, Gibbositati, Strumis, Gutturostatii, Tussi, Asthma, Bronchoceli, Lippiitudini, fatigati, Lithiasi, aut vesicæ vitis, crurum debilitati, Hernie, cuiuscunque speciei, Hydropsi, & hystiaodi, non contemnendum eluet iuditium bonitatis aquarum, quibus tales Incole in potu utuntur; at è contra ubi aliqui ex enumeratio morbis sint illis familiares contraria militat præsumptio pravitatis ipsarum aquarum: ex potu enim aquarum cum virtutis fuerint pullulant, ut plurimum ex predictis morbis nonnulli, ut Medicis est norissimum. Baccius & Bruyerinus ad hoc ipsum adducti lib. 2. tis. 3. quæst. 11. num. 20. Scaliger. exercit. 6. in Card. de subtil. & ex Iureconsult. præter Mafcard. ibidem relatum, Ripa in tractat. de Pest. part. 1. par. 3. num. 15. Et quod de hominibus dictum est ad bruta etiam transferri debet, ex quibus certior definiunt experientia, cum in his, quæ ad

24. virtus necessitatē mantuantur, jocinora conspicuntur, si optimè constituta sint, neque ullo tumore, neque fluiditate, neque aquofistate, neque lividis maculis insignita, aut quomodo cumque commaculata sint; quam experientiam antiquioribus familiarem fuisse testatur Vitruvius lib. 1. cap. 4. & videatur quidem utramque hoc experimentum summum momenti esse, licet in unum coincidant; sed quia offertur aliquando nova aqua, de qua nulla experientia definiuntur est, non definit alia experientia ad ejus bonitatem, aut præsumptio propalans.

Celeberrimum est, & omnibus anteferendum, quod noster Hippocrates, & loco *sepcit.* & lib. 5. *Aphor.* 26. & eum secuti Celsus, Galenus, Paulus, Rufus, ex quo Oribasius, Aetius, Avicenna, & ceteri omnes, ipsique etiam Auctores *dere Rifi.* ut 25. Palladius *loco supra cit.* affirmit ex celeri excalfactio- ne, & refrigeratione ipsius, hoc enim ceteris quibusque bonitatis signis præfert Rufus apud Oribas. lib. 5. cap. 3. quanto enim citius aqua ab externa causa alteratur, tanto magis tenuis censetur, & idcirco melior; non enim ad aliud quid innundum experientum hoc à senatissimo viro Hippocrate nobis ob oculos propositum est, nisi ut per illud exploratam haberemus aqua tenuitatem: nam hoc multo magis inducere, & ingeniosum, immo forte multo certius experimentum est levitas aquarum, ut Gal. in *comm. ejus Aphor.* præfigitur, quare commune experientum ex statera definiuntur; maxime quia hoc ex statera perquisitus tunc nequamque est, quia potabiles non multum inter se ponderofitate distant, ut supra ex Plinio dixi, licet nonnulli diffringunt, sed potest una aqua equalis esse alteri in pondere ad stateram, & haec quidem bona esse, illa vero mala, nam haec aliquibus virtutis scatent, quibus facile carebit illa. Itaque multo magis tunc hoc ad aquarum bonitatem, & tenuitatem dijudicandum, quod ex cito, aut tarda excalfactio, vel refrigeratione definiuntur. Sed non solum excalfactio- ne ad ignem ipsius aquæ, & refrigeratione post re motionem ab igne id experiri debemus, sed etiam

ex refrigeratione, & excalfactio juxta anni tempestates, nam optima aqua hyeme caler, aestate frigescit, ut jam diximus, & omnes cum Hipp. docent.

In idem cum superiore videtur coinecidere alterum experimentum, quod accipitur ex facilitate, 27 aut difficultate coctionis quarumcunque rerum, sed precipitum leguminum in ipsa aqua, de quo experimen- to, & Medici penè omnes, & Ripa ex Iureconsultis ubi supra loquuntur; id fit, ut superiora, ex tenuitate ipsius aquæ, quæ & facile calorem contrahit, & facile in substantiam rerum coquendam sese sua tenuitate insinuans, ipsa facile edo- mat, ac percoquit; contra ubi crassior est, tanto difficultus calorem contrahit, & tanto quoque diffi- cultus in ipsam excoquendam rerum substantiam penetrare potest.

Præter hac autem Hippocrates noster aliud ex- perimentum, atque illud quidem pulcherrimum, & vulgo admirabile afferit bonitatis aquæ, illud 28 est modici vini tolerancia; hoc nonnulli docti vi- zi (ne vulgi tantum opinionem admireris) ne- quamq; intelligere potuerunt, ita ut Hippocratici sententiam pervertere conati sint, ut testis est doctissimus vir Septalinus in hunc locum; neque videtur sua exculpatione digni, cum Rufus apud Ori- bals. *loco supra cit.* aperitissimis verbis hanc Hip- pocratis sententiam repetierit dicens, quod bona aquæ vino per exiguo temperatur, & non multo post. Et ita non multo vino ad eas attempandas opus erit. Non videtur tamen, his Rufi dictis non obstantibus, aliquibus vero contentaneum, quod aqua temperetur, & dometur vino, sed potius contra, quod vim aqua edometur, & refrangatur, unde Catull. carm. 27.

— *Hinc abite limpiae*

Vini pernicias.

Neque enim in aqua videtur esse, ut in vino vis illa, quæ ipsius aquæ attemporatione extinguitur: præterquam quod vinum, ut Gal. dicebat lib. 7. *Meth.* cap. 6. habet facultates omnino vitiis aquæ contra- rias, quibus ea omnia evincere sunt admitione pos- tent. Ludovicus Septalius vir non minus in presen- ti atestate, quam semper scientia insignis hunc locum ita interpretatur, ut aquam modicum vinum ferre intelligatur, eam statim, ac facilmente vino admi- sceri, quantumvis parvum vini superinfundatur. hoc enim aquæ maximam tenuitatem ostendit, & idcirco melior; non enim ad aliud quid innundum experientum hoc à senatissimo viro Hippocrate nobis ob oculos propositum est, nisi ut per illud exploratam haberemus aqua tenuitatem: nam hoc multo magis inducere, & ingeniosum, immo forte multo certius experimentum est levitas aquarum, ut Gal. in *comm. ejus Aphor.* præfigitur, quare commune experientum ex statera definiuntur; maxime quia hoc ex statera perquisitus tunc nequamque est, quia potabiles non multum inter se ponderofitate distant, ut supra ex Plinio dixi, licet nonnulli diffringunt, sed potest una aqua equalis esse alteri in pondere ad stateram, & haec quidem bona esse, illa vero mala, nam haec aliquibus virtutis scatent, quibus facile carebit illa. Itaque multo magis tunc hoc ad aquarum bonitatem, & tenuitatem dijudicandum, quod ex cito, aut tarda excalfactio, vel refrigeratione definiuntur. Sed non solum excalfactio-

26. ne ad ignem ipsius aquæ, & refrigeratione post re motionem ab igne id experiri debemus, sed etiam

summa

summa saporem cito, ac faciliter amittit; & hoc quidem non aliunde fit, quam ex aquæ tenuitatem, aut crassitatem. An non inter optimas aquæ conditio- nes illa est, ut omnis saporis expers omnino fit? Si ergo vinum optimæ aquæ admisceas, nequaquam vini saporem suo sapore, quo prorsus caret, altera- bit; quantumvis ergo modicam vini quantitatem aquæ infundas vini saporem percipes, nam si aqua vini saporem alterabit, tanto magis prava judicanda, quanto magis alterabit, quia tanto infignior sapore est, quo magis potest vini saporem evincere, & edomare; nam sapor quicunque ab admitione fit aliena subtilitate in simplici corpore, unde eo minus impermixta aqua est, quo magis saporem aliquem praefert, quod & prosequitur Georg. Agric. lib. 1. de iis, quæ ex terra fluent in prin-

Non deest tamen altera ratio interpretandi hoc Hippocratis dictum, quamquam superior interpre- tatio rei nature maxime accommodetur. Forte enim modicum vinum bonas aquas ferre dixit ex eo, quod homines vino utuntur, vel ut saltem debeat, ad aquas corrigendas, si quas noxias habeant; quanto ergo aqua laudabilior est, & magis imper- mixta, tanto minori vini quantitate ad huius corre- gionem indigebit, quod videtur innovere Rufus apud Oribas. ubi alias ibi. Et non multo vino ad eas attempandas opus erit.

Cæterum ab aliis Auctoriis ad detegendum aqua salubritatem, & tenuitatem, ex qua videtur dependere universa ipsius aquæ laus, adducuntur alia experimenta. Vitruvius lib. 8. *Archit.* c. 1. & 4. ex quo Lang. & Ioubert. loci citatis. & Card. in lib. de aqua, ex Medicis, & ex Iureconsultis Ripa ubi sepe, hoc adducunt. In vas æneum aquam projiciunt, si maculas reliquerit, prava est, si minus bona, ejus rei rationem, quæ universaliter satifaciat, nullam in promptu habeo, neque prædicti Auctores ullam afferunt. Forte non omne aquarum vicuum hoc ex- perimentum detegere potest, sed illud tantum, quod contrarerit ex admitione nonnullorum metallorum, & mineralium, que cum ipsi aquæ ut plurimum convenient, vel aciditatem, vel pon- 40. ticitatem quandam, per hanc facile possunt vafa prædicta ab aqua infici, nam & acria omnia, ac ponticitatem fortia facile ea vafa inficer confici- mus, & licet tam ponticitatem, quam acridinem mineralium admitionem contractam gustu sensus facilius posse innocentes contendat, tamen hoc non semper verum esse dicam, nam aliquando admitione non multa est, neque tanta, quæ sapore se prodat pontico, aut acri, aut si multa sit ab aliis rebus admixta potest evinci; unde poterit absque eo, quod sapore se prodat ponticas, aut acreo, ipsa vafa inficer; non enim a sapore, sed ab ipsi metallis, vel mineralibus inficiuntur.

Aque item putæ, & impermixta nullam in fundo residentiam faciunt, & quanto majorem relin- quunt tanto deteriores; & idcirco non adeo laudanda aliquibus vîa est aqua Tyberina, cum mul- tum residentia faciat, & vix sex mensium spatio re- purgetur, ut multi testantur. Mafin. de celd. pot. abus. lib. 1. cap. 13. ex Petron. lib. 2. de vît. Roman. cap. 6. Bacc. de Tiber. lib. 1. in argum. contra bonit. ag. Tiber. arg. 6. quamquam hanc ipsam Card. lib. 2. de fapti. & Alex. Petron. de aqua Tiber. inter optimas connumerant.

Sed ad probandum, an aqua terreas partes com- mixtas habeat Ardoim. lib. 2. de ven. cap. 24. pulcher-

Liber V.

rum hoc experimentum adducit. Purum lixivium ad rationabilem quantitatem aquæ permisit, cuius experientiam defumere satagit; si enim aqua turbida fiat prava est, namque illico facit residuum vigore lixivii terreas partes, quæ ante ita mixta erant cum aqua, ut non discerni, nec secerni alias possent, in fundo deponens.

Addebat etiam Vitruvius *loco proxime allegato*, quod ligna in aquam projecta, si tubera concipient, 35 eam pravam esse ostendunt; at unde hoc? num quia putredinem simplicia corpora per se non ex- citant? at tubera ex quadam putredine pullulant. ergo aqua tunc non simplicem esse, sed alienis rebus permixtam ex conciliata lignis putredine ma- nifestum est.

Avicenna 2. 1. doct. 2. cap. 16. cum duas, vel plus 36 res aquas inter se comparare vult, & meliorem eli- geret, panos lineos, vel laneos, qui tamen omnes ejusdem sint conditionis, in ipsi aquis madefacit, deinde omnes æqualiter exsiccari permitit, nam aquam meliorem esse judicandam docet, cuius pa- nus post exsiccationem levior altero, vel aliis est. Cardanus autem in lib. de aqua laneos, vel lineos 37 pannos similiter madeficit, & exsiccari permitit, obseruantque, an ullam maculam contraxerint, nam si contraxerint pravitas signum esse docet.

Ingeniosum præterea est louberti experimentum loco alias citato. Lignum cylindrum in varias aquas 38 project, nam eam, in quam celerius descedit, te- niuorem esse adstruit; quod vero repugnare non vi- deretur; nam quo magis crassa aqua est, eo difficultius in eam projecta ad fundum descendunt.

Non omittanda autem duo signa in aquæ boni- tate dignoscenda considerata à Mafinio lib. 1. de gel. por. abus. cap. 16. quorum primum est, quod aqua 39 dum excoquitur spumam generat candiam; se- cundum signum est ejusdem spuma citâ dissolutio, cum aqua refrigescit. utriusque signi ratio evidens est, nempe tenuitas suæ ipsius substantiæ, ut apud ipsum patet.

Sed ut ad Iouberti experimentum revertar, in ejus confirmationem videamus quidam aquas (& eis non omnes etiam dicimus?) duplo majus pô- 40. nus sustinet aqua hyeme, quam aestate, non aliam forte quam ob præadductam causam: nam Plutarch. de canis natu. num. 7. Theophrastus, inquit, auctor est in Thracia non longe à Pangeo fontem est (de quo supra ex Athen. & Georg. Agric.) qui hyeme non semper verum esse dicam, nam aliquando admitione non multa est, neque tanta, quæ sapore se prodat pontico, aut acri, aut si multa sit ab aliis rebus admixta potest evinci; unde poterit absque eo, quod sapore se prodat ponticas, aut acreo, ipsa vafa inficer; non enim a sapore, sed ab ipsi metallis, vel mineralibus inficiuntur.

Plin. lib. 2. cap. 103. & codem Iouberto afferente, & præter illum Gomel. de Sile lib. 1. in fin. imo adnotante ante hos forte Cardano lib. 1. de subl. majora sustinet pondra idem navigium in Mari, quam in flumine 41 ob eandem ipam rationem. sustinet autem semper tantum pondus, quantum est pondus aquæ, quod capere possunt, itaque si fluvialis aquæ capiant cen- 42. tum millia pondo cymbæ in flumine, jam in Mari capient decem supra centum millia, nam & aquæ Maris, quam capere poterunt, erit idem pondus. Non est ergo dubium, quod aquæ quanto- fint leviores, tanto minus pondera sustineant; imo nonnullæ aquæ tante suor levitas, ut nihil omnino pondaris sustineant; qualis est Fons, vel

ij. G g Lucas

Lacus apud Æthiopes Macrobius appellatos, de quo Herod. in *Thalia*, vñ lib. 3. & Pompon. *Mella de sit. orb. lib. 3.* cuius aqua loti efficiunt perinde atque inuncti violam redolentes; adeo vero ad sustinenda quæ incident, aut immittuntur infirmus, ut folia etiam proximi decila frondibus non innatantia ferat, sed paxim, & penitus accipiat; tantæ levitatis hæc aqua est, unde non minum, si ea utentes in potu admodum longæ sint, & idcirco Macrobius, id est longæ appellentur. idem de Syderi, seu Sibici lacu Indorum (qui forte idem est) refert Bartholom. à Clivo. lib. 3. de *Bala*, cap. 36. Sed quemadmodum aque reperitur, ut diximus, tantæ levitatis, nihil omnino sustincent, sic aliae sunt tanta crassitati, ut omnia pondera sustineant, ut est Aethus lacus, in quem Tigris influit, de quo Plin. lib. 6. cap. 27. & lacus Asphaltites in Iudea, de quo idem Plin. lib. 2. c. 103. ubi & de eod. Aethus lacu meminebat, sed hæc obliteratur.

Arguit præterea vulgus hominum, & medicorum nonnulli aquæ bonitatem ex adnascientibus quibusdam herbis, ut Adianto, Hepatica, Phyllite, & similibus, quod indicium bonitatis fallax esse demonstrat adnascientia, & multitudine earundem herbarum apud aquas maxime pravas, & vituperandas, sed de hac re Rufus apud Oribas, *loci alias citatae scriptum reliquit*: Herba quandoque etiam valde aquam corrigunt; tale autem est Syum, Nepita, & Adianthus, etenim hæc plurimæ rivis innascuntur, quæ quidem bonam aquam vident, malam vero alioquin juvent, cum ab eis quoddam quasi medicamentum aquæ impetratur, quod si haec Ruffa sententia vera est, semper herbarum adnascientiam improbandam jure censet Cardan. in lib. de aqua, non obstante quod ex hujusmodi adnascientibus herbis medicam virtutem aquis impetrari concedat.

Ceterum non postrema bonitatis nota in aquis ea est, quæ à parte, in quam fluit desumitur, nam & hanc plurimi fecisse videtur Hippocrates, qui optimam putat, quæ ad orientem excurreat, & ratio in promptu est, cum exoriens Sol suo moderato calore aquas excoquat, & expurger. quæ ad Septentrionem fluant quamquam dulces, immoderate refrigerant, nam à Sole non aspiciuntur, quæ ad Occidentem vergunt, impura sunt, frigida, ac duræ, quod Sol ob impotentiam eas suo calore defacere non possit, quæ ad Meridiem ob caloris vehementiam falsæ sunt, & astuolas, & ob id quod tenuiores partes Sol absunt, crassiores. Cardan. tamen cit. lib. de aqua optimam, ac saluberrimam censet cuius ortus est, & procul ab Oriente, & in calida regione, calorem autem aquam depurare, eamque nunquam per illum crassificere jam dictum est, unde vero contentanter videtur, quod magis ab ejus calore excoquatur, ac depuratur, quæ magis à Sole aspicitur, unde stante veritate hujus sententie Cardani, putaverim non in omnibus mundi regionibus indifferenter dictum Hippocratis verum esse, in meridionali enim, ac effusa regione fontem ad Septentrionem fluere non erit omnino forte improbandum, quemadmodum experimento constat, Nili aquam ad Aufrum excurrentem optimam esse, ut ex Oribasio notat Septal. *comment. 3.* in Hippo. de Aer. Ag. & Loc. partic. 21.

46 Confideratur quoque præter hæc Terra, ex qua aqua fluit conditio: nam omnium consensu terra metallifera pravas omnino aquas gigitat, sic & bi-

tuminosa, & quæcumque impura est, & aliorum extraneorum corporum miscela vitata, unde minor quomodo Theophrastus apud Athenæum cit. lib. 2. *Diposopb. cap. 2.* dixerit, Nili aquam ob nictrom adiunctionem ventrem solvere bibentibus, & tamen dulcissimam, & fertilissimam esse dicit; nam & saporem, & salubritatem Nitrum alterare facilis negotio potest. Sed his omisis, terra laudatur Argillofa, Glare, Creta clara, & similes, Lutosa à Hieronym. Manfred. de Nat. hom. cap. 2. & ab Alemann. in comm. ad lib. de aer. ag. & loc. laudata reprobat à Septal. in comm. 3. ejusd. lib. partic. 47 16. & jure, nam ex luto aqua sine dubio incutitur, malum odorem concipit, & turbida, ac crassior evadit, unde recte Plinius limum esse vitium aquarum voluit; per argillam autem, & glaream aqua veluti excolatur, & à crassioribus partibus, si quis habet, repurgatur, id commodi à petrofis leuciriginis non habetur, sed aqua ab eis emanantes frigidæ sunt, & idcirco crudiiores; magis albus crudus, & magis frigida, quæ ex fæcis colacum fluit; de hac tamen re audiendum Plin. lib. 21. cap. 3. ex quo nonnulli ex precipitatis, & Fortun. Fidel. lib. 1. cap. 1. est enim magis distinctor loquitor modo qui sequitur. Aqua temper dulcis in Argillofa terra, frigidior in Topho, namque & hic probatur, dulces enim levelque facit, & colando continet fordes. labulum exiles, limosaque promittit, Glarea incertas venas, sed boni saporis. Säbulum mæculum, & arena carbunculosa certas, stabileisque & salubres, rubra faxa optimas, speique certissimæ, radices montium faxo, hoc amplius rigentes; oportet autem fodientibus humidores assidue respondere glebas, facilisque ferramenta descendere. Confiderat etiam Rufus præter hæc ipsius terræ qualitatem juxta planicem, aut montuositatem: terra enim plana ad effluxiones aquarum deterior; colles vero, & montes potiores sunt, id inde fit, & quod à crassioribus vaporibus à Sole ex adiacente, atque immo sol elevatus magis liberum sunt, & aqua majorum motum habet; in plana terra contra: nam ibi elevati vapores crassi resident, & aquis permixti eas inficiant, & ipsæ aquæ segniori cursu feruntur, quamobrem ut plurimum in his multi sunt putrefactæ, & residues fontes, hæc Oribasius ex Rufo loco citata.

Sed recensit jam conditionibus & indicis optimæ aquæ, illud dubii insurgit, quænam aqua potior, ac salubrior hominibus sit, facta comparatione inter diversa genera aquarum, at prætermittimus de aqua ex nive, aut glacie, grandine, rore, & similibus loqui, nam qui diligenter, ac exquisitam a quaram omnium historiam, & conditionem peculiarem desiderat, Georgium Agricolam legat in lib. de his quæ est terra humana, lib. 1. & seqq. Pamphil. Herilac. de Aquis, & plures alios ex jam citatis auctoribus Medicis, Iureconsultus autem adest Tiraskull. de Nobilit. cap. 31. num. 18. & seqq. sed commemoratas omnes pessimas esse notum est, & docuerunt omnes. Hippocr. lib. totius cit. Rufus apud Oribas. Collet. lib. 7. cap. 2. Macrobius. lib. 7. Saturn. cap. 12. Aul. Gell. ex Aris. Not. Attic. lib. 19. cap. 5. & alii plerique. Sed nivalem glaciali pejorem facit idem Hippocr. lib. Nivali tamen pejorem esse eam, quæ ex grandine fit probat Georg. Agric. ubi supra, lib. 3. & Pamphil. Herilac. loco cit. lib. 1. cap. 10. Mirandum tamen est, Athenæum lib. 2. *Diposopb. cap. 2.* Aquæ ex nive, & glacie tanquam optimas

mas laudasse contra omnium Medicorum sententiam ea ratione filum, quod leviores sint, & praecipue quod glacies levior aqua reliqua reperiatur; quo tamen argumento Hippocr. uitur ad probandum ipsius aquæ ex glacie pravitatem; idcirco enim levior, quia frigore congelata aqua, tenuiores partes exhalant, unde nuquam eadem fuerit quæcongelaretur.

Prætermis ergo de hujusmodi aquis loqui, cetera aquæ reducuntur ad hæc genera, nempe ad fontanam, pluviam, fluviæ, putealem, lacustræ, palustrem seu stagnantem. neque dubium est, quod posteriores hæc loco cedant, & principatum duabus prioribus concedant, qua tamen de eodem principatu inter se certant. Scio autem in multo plures classes dividit posse aquas, quod exquisitè præfiterunt Auctores citati, & maxime Pamphil. Herilac. lib. 1. de aqua per totum, nobis supradicta divisione sufficiens pro nunc videtur.

50 Stagnans igitur, & palustres aqua prædictarum omnium determina, longissime enim absit ab his conditionibus, quæ in optimæ aqua desiderantur; nam crassa est, odore gravi, æstate calida, hyeme frigida, & in summa quod pessima sit, in hominum usum non venit. Lacustris ab hac succedit non adeo quidem præva, sed bonitate, levitate nempe, & tenuitate alijs longe cedens, post hanc sequitur putealis & ipsa non admodum sana, crudulcula enim est, & frigida, cum vel motu careat, vel non magnum habeat, & à Sole excoqui, ac defacere difficulter possit. Fluviæ post hanc reponunt plerique; botinate enim omnes commemoratas exuperat, sed pluviali, & fontane posthabenda. quamquam hoc in universum veritatem non habet, quia cum particularæ aquæ quorundam fluminum, ac fontium inter se comparantur, hoc nequaquam verum est.

51 Aquæ namque Nili adeo præstantur, ut non solum ex proprio alveo hausta, sed ex paludibus ab ipso Nilo esfermatim optima censeatur, testante id Rufo loco citato, non defunt idcirco qui universum fluminis aquas improbent, ut præcitat. Pamphil. Herilac. lib. 1. de aqua cap. 10. de fluviis tamen aqua inferiori aliiquid dicimus, nunc ceterarum omnium consideratione omissa, ad fontanam, & pluviam accedamus, quarum utraque sius habet fauores acerrime pro alterius principatu defendendo inter se dimicantes. Nos brevibus hanc quæstionem transfigamus, ne si taciti eam prætereamus, in aliquo decisive videamus; jam sicutem hanc ipsam quæstionem luculenter exagitarunt plures docti viri, & ut vetustiores omittam præ ceteris Andr. Thurius. in lib. de aqua. boni. Valeriol. lib. 2. loc. comm. cap. 7. Laur. Ioubert. decad. 1. Parad. 5. Epiph. Ferdin. lib. 1. Theor. 13. Claudin. de ingr. ad ins. in append. scilicet 1. Malin. de gelid. pot. abuf. lib. 1. cap. 13. Septal. comm. 3. in Hippocr. de aer. ag. & loc. partic. 3. Bruyer. de re cibar. lib. 16. cap. 9. & seqq. Scaccus de fal. pot. cap. 12. & novissime D. Zaccius de princ. Med. hist. lib. 1. his. 7. quæst. 6. cap. 12. & alii permitti, inter quos Andr. Thurius pro fontana dimicatur, & eam opinionem facit Medicorum communem, de qua re tamen dubito, cum forte neque plures numero, neque majoris auctoritatis Medicis pluviam præferant, quorum multi ab ipso Andr. Thurius adducuntur, licet enim pro fontana sit Galen. 1. de san. tuen. cap. 11. Avicen. 2. 1. doctr. 2. o. 16. Rabi Moyses Aphor. scilicet 19. Aphor. 29.

Non defunt autem, qui ambabus hisce aquis inter se de principatu litigantibus, illum admittant, ac tertie fluviali necpe adjudicent, hi sunt Card. & Baccius, nam Card. in lib. de aqua, Omnim, inquit, aquarum saluberrima, & optimæ est fluviorum, quorum alevis est profundus, & terrenus, non limosus tamen, cuius ortus est procul, & ab Oriente, atque in calida regione, & morus lenis, sic enim optime a Sole excoquitur, & que sequuntur. sed & Baccius non solum huic opinioni adheret, sed eam strenue tuerit lib. 1. de aqua Tiber. Quia tamen magis controversa est alia opinio, de hac ulterius loqui omittamus, & ad litigiosam illam definientiam accedamus.

Ac difficile quidem omnino est in tanta Auctorum diffensione veritatem determinare. Si aquam optimam fontanam pluviali optimæ comparemus, nempe quæ suo tempore collecta sit, & putredinem non conceperit, neque illa alia ratione fit alterata, forte pluvialis victoriam ferre enunciabimus. certum quidem illud est in aqua pluvia legimus multo facilis excoqui, quam in fontana, quod non aliunde proveire dicendum est, nisi ex maiore pluviali aquæ tenuitate. Cardan. in lib. de aqua. Proth. Calsil. lib. 1. & Ethio. 2. num. 125. At vero quia fontana magis ad manus plerumque est, & incommode citæ putrefactionis non habet, sed servatur ob continuum ipsius renovationem incorrupta, idcirco præ celesti in uum convocandam jubent Auctores; quod vero ob adstringentia pluvialis aquæ opponitur, nihil obstat eis bonitati debet; non enim idcirco, si Hippocr. & bonis omnibus fidem habemus, & ipso experientia assentimur, in stomacho, aut Hippochondriis moratur, sed omnium facilime defecit, & sua adstringentia potius stomachum, & viscera roborat, quod vero putrefiat certissime hoc nihil demit de ejus honestate, ut omnes sentiunt, neque nos comparavimus eam, quæ fuit putrefacta cum fontana; tametsi & de hac citæ putrefactione non concordeni

ij. Gg 2 aucto-

52 53 54 55 56 57

Proth. Calsil. lib. 1. & Ethio. 2. num. 125. At vero quia fontana magis ad manus plerumque est, & incommode citæ putrefactionis non habet, sed servatur ob continuum ipsius renovationem incorrupta, idcirco præ celesti in uum convocandam jubent Auctores; quod vero ob adstringentia pluvialis aquæ opponitur, nihil obstat eis bonitati debet; non enim idcirco, si Hippocr. & bonis omnibus fidem habemus, & ipso experientia assentimur, in stomacho, aut Hippochondriis moratur, sed omnium facilime defecit, & sua adstringentia potius stomachum, & viscera roborat, quod vero putrefiat certissime hoc nihil demit de ejus honestate, ut omnes sentiunt, neque nos comparavimus eam, quæ fuit putrefacta cum fontana; tametsi & de hac citæ putrefactione non concordeni

auctores: nam Card. lib. 2. de fibil. in fin. dicebat; Aquas levissimas in omni genere tunciores esse, & fenus putrescere, cum tamen idem ipse in lib. de aqua, facile putrescentes aquas probari dixerit, nisi aliud obsteret. Sed & Alex. Petron. ubi supra, nominatum de aqua pluvia dicebat, eam nequam putreficere, cui tamen contrarius est Bacc. lib. 1. de acq. Tib. Preterea Rufus apud Oribal. lib. 5. Collect. cap. 3. dicebat, Solar paludes Ægyptia inter omnes, quas ipse non erit, salubres esse; ratione reddidit. Quia hyeme aqua non putreficit, siquidem non supercalescit. & Athenaeus lib. 2. Diph. cap. 2. In Cappadocia, inquit, fertur aqua esse optimam, & quae non corruptum, etiam non fluit, nisi curat sub terram: Si ergo hujusmodi aquæ, & Nili profertum cum optimæ sint, non putreficent, contentaneum est aquas, que optimæ sunt, non putreficent. Verum & Diophorites lib. 5. de Mat. med. cap. 14. brevibus, sed dilucidis verbis bona aquæ conditions perstringens, ultimo loco eam minime computrefere dixit, & Matthiol. in comm. ad pred. Diophorid. locum, Tiberis aquam eo nomine laudasse videtur, quod fitibilis afferatur, ac defacata ad centum, & plures annos perduret incorrupta, quod etiam Georg. Agric. lib. 1. de nat. com. q. eff. ex ter. firmabat, fed & Pluviam omnium minime de facto putreficere, adstringentia, quam in illa omnes adnotarunt, docere potest: & tamen contrariatur his com-

58 munis Medicorum opinio, omnes enim uno ore fiantur, aquam optimam cito putreficere, & pluviam ob id ipsum quod cito putrefactum optimam esse censendum; fit namque putrefactio ut declarant unanimitate Auctores omnes, ut multas aquæ tenuitatem, ob quam externæ caussæ corrumptant facilem aditum præbet. sic Paul. lib. 1. c. 50. Isaac. Halyabb. Gazi, Manfred. Bacc. D. Zaccutus, & alii. ac profecto quam ratione subterfugium quereret possint Card. & Petronius non video, cum eterne alia ex parte concedat optimam aquam, & signanter pluviam cito calcificere, & cito refrigerare, quod, ut dixi, non tam de calore igneo, quam aereo intelligendum, nempe volunt esse facile ab externa cauila alterabilem; ac facilis alteratio faciem viam monstrat ad corruptionem; quicquid enim corrumperit alteratione ad contraria corrumpitur.

Dices autem, negati non posse, fontanam esse laudabilem, & tamen hanc difficulter corrumpi; 61 ad hoc dico, fontanam aquam ob affidum fluxum, & motum non pati corruptionem, contra vero cisternam ex aqua pluvia collectam ob id, quod motu careat facilius corrumpi; nam forte etiam fontana, si bona sit, eodem modo collecta, & affirmata corruptionem patetur, ut de aliquid evenire sentit Bacc. loco supra citato. præterquam quod non valeret haec deductio, ut prudenter admonet ibid. Bacc. nempe quod cum putrefactio sit signum bonitatis aquæ; omnis aqua, quæ non corruptur, bona idcirco non sit, et enim consequentia, ut ille addit, à particulari ad universale, quæ fallissima est. ut ergo questionem absolvamus, dicendum videatur, citam putrefactionem esse quidem signum bonitatis aquæ non tamen universale, & inseparabile, nam & optimæ quadam aquæ non putreficiunt, ut ex superioribus patet.

Tertio loco de pravarum aquarum emendatione differendum: expedit enim Reipublicæ, ut qui gubernant, & Ius administrant, id non ignorent, ma-

xime cum tempore pestis urgeat laudabilium aquarum necessitas, & remotionis pravitatis ipsarum, quæ in potu veniunt, & quæ etiam in aliis usus: nam & aqua ipsæ eo tempore facile incidunt, & 62 nisi emendentur, petet ad longum tempus fore. Card. in cit. lib. de Aqua, ante omnia ponit distillationem, post hanc percolationem, tertio loco transmutationem, post hanc transfusionem post transfusionem ad tertias, sed distillatam aquam ex sua natura optimam, & per manicam Hippocratis, quam vocant, denice transcolatam, sedimentum reliquum, non semel suffice se expertum teletatur illustris vir D. Iulius Mancinus, de quo alias. Verum invero putarunt plerique Medicorum, Aquarum omnium qualcumque virtutem emendari ipsarum aquarum decoctione; Aquas autem decoqui (ut obiter 63 hoc dicam) pervergunt inventum est, ut pater ex nonnullis auctoribus, præcipue Herodoto (nam Hipp. reliquo) apud Mercurial. var. lec. lib. 1. cap. 8. & apud Scaccum in lib. de sal. pot. cap. 3. hoc autem dixi, quia nonnullos Medicos offendit, qui ex Plini auctoritate lib. 31. sue lib. nat. cap. 3. inventum hoc decoquendi aquas Neroni adscribunt; & plures annos perduret incorrupta, quod etiam Georg. Agric. lib. 1. de nat. com. q. eff. ex ter. firmabat, fed & Pluviam omnium minime de facto putreficere, adstringentia, quam in illa omnes adnotarunt, docere potest: & tamen contrariatur his com-

58 munis Medicorum opinio, omnes enim uno ore fiantur, aquam optimam cito putreficere, & pluviam ob id ipsum quod cito putrefactum optimam esse censendum; fit namque putrefactio ut declarant unanimitate Auctores omnes, ut multas aquæ tenuitatem, ob quam externæ caussæ corrumptant facilem aditum præbet. sic Paul. lib. 1. c. 50. Isaac. Halyabb. Gazi, Manfred. Bacc. D. Zaccutus, & alii. ac profecto quam ratione subterfugium quereret possint Card. & Petronius non video, cum eterne alia ex parte concedat optimam aquam, & signanter pluviam cito calcificere, & cito refrigerare, quod, ut dixi, non tam de calore igneo, quam aereo intelligendum, nempe volunt esse facile ab externa cauila alterabilem; ac facilis alteratio faciem viam monstrat ad corruptionem; quicquid enim corrumperit alteratione ad contraria corrumpitur.

Dices autem, negati non posse, fontanam esse laudabilem, & tamen hanc difficulter corrumpi; 61 ad hoc dico, fontanam aquam ob affidum fluxum, & motum non pati corruptionem, contra vero cisternam ex aqua pluvia collectam ob id, quod motu careat facilius corrumpi; nam forte etiam fontana, si bona sit, eodem modo collecta, & affirmata corruptionem patetur, ut de aliquid evenire sentit Bacc. loco supra citato. præterquam quod non valeret haec deductio, ut prudenter admonet ibid. Bacc. nempe quod cum putrefactio sit signum bonitatis aquæ; omnis aqua, quæ non corruptur, bona idcirco non sit, et enim consequentia, ut ille addit, à particulari ad universale, quæ fallissima est. ut ergo questionem absolvamus, dicendum videatur, citam putrefactionem esse quidem signum bonitatis aquæ non tamen universale, & inseparabile, nam & optimæ quadam aquæ non putreficiunt, ut ex superioribus patet.

Tertio loco de pravarum aquarum emendatione differendum: expedit enim Reipublicæ, ut qui gubernant, & Ius administrant, id non ignorent, ma-

quodam summopere pluviam aquam laudaverit, tamen coquendam esse voluit: coctione namque adeo perfectam reddi dicit, ut etiam optimam fontanam excepere, cum tamen non decoda inferiorem bonitatem ipsa fontana faciat. concedit vero his non obstantibus idem Auctor lib. 5. de Pest. cap. 7. aquam fontanam, aut pluvialem indifferenter sine coctione.

70 Dicimus itaque cum ceteris omnibus, coctionem aquam quamcumque semper perficere, cum quantumque optima aqua sit, pura omnino non sit, neque enim datur aqua pura, ut dicit Tadd. in Ifag.

71 loamit. cap. 3. prope fin. coctione ergo quamcumque aqua depuratur, unde sit, quod semper, etiamis perfectissima sit, post coctionem reliquat in fundo vasis, in quo decoquitur, terrei aliquid, teste Gal. 1. de simpl. med. sec. c. 4. attenuat enim aqua cum decoquitur, attenuata crassiores partes subsideant necesse est.

72 Quomodo autem emendande sint aquæ temporis Peplis non difficile est determinare, cocturam enim ante omnia proponimus, ignis enim suo calore omne aquæ virtutem etiam ab aere pestilente contractum excutere potest. cocturam ergo quam maxime tunc desiderarem in aqua pluvia, quæ esset eo tempore collecta, nam potest facilissime, si ac sit infectus, infici etiam aqua, quæ ab aere provenit. præterquam quod jam dictum est, pluviam aquam facilissime putreficere, ut ergo suspicione hanc effigiam, ne corpora ad putredinem disponat, eam coctione emendabimus.

73 Sed & aliae tradunt rationes, quibus aquarum virtutia corriguntur. Sunt qui Anetum in aquas injiciant, alii faruum, aut amylium, hac enim fundum petentis aquam clarificare dicuntur, si turbida sit. Ioubertus Amaranti florem in aqua intabescit, illam salubriter reddere, & vini colore tingere docet, idem praefare dicit, Oxalidis radicum nobis Acetosa dicta. hanc malim tempore pestis; quo etiam tempore plura ad hanc intentionem usurpari possunt in aquis inconquida, quæ consulto prætermittuntur. Illud monendum est, aquarum omnium stagnantium, & residuum usus omnino tunc temporis evitetur, ac magistratus præcepto interdicatur, & inhibetur, & si fieri possit etiam domestica animalia ab eorum potu arceantur. Si qui vero putet in civitate sunt, aut cisterne, harum aquæ continua agitatione, & motu perpetuo, arque indefiniti haustrum, etiam pro necessitate non fiat, puriores, & tenuiores redditur. nam & ad aqua pravitatem emendandam Auctores omnes tam antiqui, quam moderni frequentem haustrum consulunt, ut Rufus, Avicenna, & omnes supracitati, imo & vulgus ipsum.

74 Non conticebo autem modum quemdam, pluribus forte ignotum, quo aqua quamcumque absque coctione, absque distillatione, & absque illius aliena rei admixtione tenuissima, ac saluberrima redduntur, quo utebatur illustris D. Card. Franc. Maria de Monte, qui plurimum Chimicus magistri de riti delectabatur. habebat enim duo vasæ ad instar duorum mibratariorum ex saxe Olandico, seu potius ex petra capacitatis, ut credo librarum centum vinti, vel ut nostro more loquar, di boccali venti, plus minus. hac enim mensura sex libras habet. horum unum aqua repletum alteri superimponebatur, nam aquam in eo contenta guttatum convenienti

z Non omnes servitutes possunt quibusvis aquis indifferenter imponi.

2 Communissima aquæ servitus est banister.

3 Haustus aquæ ejus bonitatem non officit, sed prodest.

4 Publica aqua cura privata melior.

5 Nulla servitus imponi potest ubi alterius inter præjudicium.

6 Aquæ puteales, & cisternales quomodo detrimentum à vicinis cloacis patiuntur.

7 Si Cloaca, vel lavaria noceat puto, vel Cisterna vicini, habet hic actionem contra Cloacæ dominium.

8 Civitatum puto cur insalubres.

9 Stagnum, Palus, Locus quid sit.

10 Servitutes que lacibus, & huiusmodi aquis imponi possunt.

11 Irrigatio aquarum bonitatem non officit.

12 Pecuniam appulsum potest esse causa aliquius nocturni in aqua.

13 Piscatio quid in aquis operetur circa bonitatem.

14 Piscationum genera plura.

15 Piscatio medicata a qua.

16 Balneatio quid operetur in aqua.

17 Cloacarum, Aqueductuum, & Latinarum expurgatio aquæ maxime officit.

18 Immuniterat projectio aquæ domus.

19 Lavatio pavorum, & huiusmodi an aquis damno.

20 Lini, Cannabis, & Sparti maceratio aquas inficit, & ipsum acerum.

21 Servitutes eadem imponi permittuntur, quatenus in alterius inconveniens non sicut.

22 Mala servitus que inconveniens habeat.

23 Reflagitatio aquæ ipsius bonitati officit.

24 Fluentes aquæ minus prompte inficiuntur quam residerunt.

Quæ servitutes Aquis impositæ ipsarum Aquarium bonitati præjudicare possint.

Q V E S T I O III.

Non omnibus Aquis indifferenter eadem servitutes imponi possunt, cum earum aliae fluentes sint, aliae vero refides, & carum, quæ refides sunt, aliae sint puteales, aliae cisternales, aliae paludales, aliae stagnantes, aliae lacustres, & fluentium, aliae sint fontane, aliae rivales, aliae torrentinae, aliae fluviales, aliae Marinæ, non omnes ergo easdem servitutes pati possunt, ut cuiuscumque notum est. vi detur tamen communissima aquarum servitus esse, vii servitus haustus, de qua id pertinet ad Medicum dicere, quod haustus aqua cujuscumque non modo nihil demit de bonitate aquæ, sed maximopere adit bonitatem, ut omnibus notum est, & adnotat Ioubert, loco *sepe citato*. & supra dictum est ex communissima hominum, & Doctorum omnium sententia; inde enim sit, ut publica aqua melior multo sit, quam privata, ut ille ex Plinio dicebat, idcirco ad detracendam hanc servitutem aquarum, nunquam poterit hac causa adduci, quod nimis earum bonitati præjudicetur, quod non tam procedet in quacumque aqua non laudabilis, sed etiam in optimâ, nam hausta mala fit minus mala, & bona fit melior. Quod vero servitus haustus imponi non possit ubi aqua non sit perennis, vel si imponatur, perpetua esse non possit, hoc est quod aqua totano inferviat, hoc nihil ad nos, sed ad Iureconsultos mere pertinet, qui satis sciant, per l. Imper. ff. de servit. Rel. pred., nullam servitutem imponi posse, ubi alterius intret præjudicium.

Iam vero putabilibus aquis, cisternalibus, & hujusmodi nullam aliam servitutem imponi posse præter haustum patet; potest tamen evenire, ut ex aliis servitutibus ad aquas non pertinentibus aquis ipsi, carumque bonitati damnum infervatur, ut si cloaca, aut latrina, aut alterius fistula confundatur puto, aut cisterna adeo vicina, ut aqua aliquo modo inficiat, non tam penetratione immunitierum, quam sola evaporatione, & exhalatione, qua ipsam aquam inficeret, & odore abominabilem reddere posset; imo non solum communicando odorem malum, sed simplici evaporatione, folaque vicinitate possunt Cloace præcipue magnæ, & latrina, & cætera id genus, cisterna, seu putei aquis officere, quo casu absque dubio, ut mihi rationabile videtur, dari debet actio & cuncte illa sit, domino aqua contra Cloacæ, aut latrina constructorem, aut Dominum, qui cogi possit ad reficiendum latrinam, seu cloacam, vel ad eam destruendum ita, & taliter quod non nocet puto, vel cisterna vicini ex adductis per Cæpollam de servit. Vib. pred. cap. 65. num. 7. nam jure quidem merito Fortunatus Fidel. ex nostris toties a me adductus lib. 1. Relat. med. 8 cap. 1. adiituit, civitatum putoeas hac una ex caufa infibulæ esse; facile enim sit ut ob cloacarum, & latrinarum multitudinem aqua earum inficiantur.

Plures porro servitutes imponi possunt ceteris aquis quibuscumque, sed ante de his quæ stagnantes, aut refides vocantur, loquuntur, ut Stagna sunt, Paludes, Lacus, Piscina, quid autem different hæc in ter se, si scire desideras, vide tex. in l. nunc. 5. Lacus,

et s. seq. ff. Vi in flum. publ. nava, quanquam mihi non satisfaciunt Vlpiani definitiones: nam liberius dixerim, Lacum esse collectionem aquarum ab intrinseco principio, vel salem perenni erumpentium, Paludem aquarum collectionem ab extrinseco non tamen fluente, sur vivo, Stagnum esse item ab extrinseco, sed fluente, & vivo, vel cum Georg. Agric. lib. 3. de his qua flum ex terra. Lacum esse collectionem magnam aquarum, Paludem exiguum, & minime profundam. Servitutes autem, que his aquis imponuntur, de quibus ad nos loqui pertinet, sunt 10 haustus, de quo jam universaliter locuti sumus, irrigatio, pecudum appulus, pilatio, balneatio, cloacarum, & aqueductuum quorūcumque expurgatio, immunitierum projeccio, pannorum, & quarumcunque rerum expurgatio, Lini, Sparti, Cannabis, & familium rerum maceratio, & hujus generis alia nonnulla. Et de irrigatione quidem 11 dubium non est, quod (dempta aqua ipsius immunitatione, si uilla dictarum aquarum potu inferviat) nihil earum bonitati officit, imo verius prodest, cum residem, & omni motu carentem aquam aliquo modo commoveat, atque expurgeat, dummodo non modica sit, & fundum lutofum, five limosum habeat, qui facile ex motu in aqua concitat, & ipse commotus aqua impuriorem reddat. Pe- 12 cudas appulus potest esse causa aliquius nocentia, si pecus ejus generis sit, quod aquas exturbare potendo soler, aut etiam pedibus imum fundum dimovendo, quale maxime porcinum, & bubalinum est, alias autem non.

Piscatio ubi aqua fluens non sit, ut in his, de quibus loquimur, aliqui bonitatis aquæ demere potest, & tanto promptius, quanto aqua copia minor est, & piscium affluentia minor; ipsi enim piscis ipsammet aquam perpetuo agitant, quod aquæ bonitati conferre jam sepe dictum est; præterquam quod etiam immunities ingurgitant, & aquam ipsum expurgant.

Admonendum tamen, plura esse pescationum genera, ut notum est, quedam enim hamis filo, vel funiculo calamis, vel arundinalis alligato sit, & idcirco Retrachens, à retrahendo, seu Hamotrahona, vel Hamatoria pescatio ab hamis dicitur, quedam vario Renum, Nastrum, Sagenarum, Verriculorum, Plagularum, Tragularum, & hujusmodi aliarum rerum genere, & hec à retibus Retaria, seu Retinacularia dicitur, quedam autem saris fili, fuscini, aut armis quibusdam vibratis, ut bidenti, vel tridenti, & hec ea de caufa dicitur Tridentia, seu Fulcinalis, quedam baculis celebratur, quibus percussi pisces, & ementati facilis preda pescatoribus sunt, dictiturque hec percursio, quemadmodum illa sit, ob id Ignifera, seu Ignifaria dæta, & de his nonnulla Mart. Delt. in Senec. Hercul. Fur. num. 15. alia quedam aliis ingenis sunt, quæ mihi ignota sunt; sed & quedam pilatio fit aquam ipsam turbando, fit enim pisces quidam ex ea aqua turbatione suffocantur, & præcipue Anguile, de quarum pescatione ea ratione celebrata Atheneus lib. 7. Diphysop. cap. 17. Alia pescatio medicamentis fit, quæ à Plat. in præceptis comulg. num. 4. ob id dannatur, quod pisces labefact, & eos mensa non aptos reddat, hac idcirco Medicata dicta a Cælio Rhod. lect. Antig. lib. 28. cap. 21. fit enim herbis quibusdam, ut Taplo barbato secundum Avicennam lib. 2. n. 2. c. 480. si modo apud ipsum id significat vox illa Mehezehregi, quod credo,

Questio III.

De Aere, Aquis, & Locis.

355

credo, quia concordat cum eo, quod dixit Arift. ex quo Bruyerin. de re cib. lib. 18. cap. 7. quod Pisces herba Verbasco moriantur, sicut à Phænicibus cabantur, & herba quadam, quam Moram vocant, non nocere quicquam ubi aquæ fluentes sunt; infinitur enim ex ea caufa ipse fluminis, rivorum, ac fontium alveus, & inde malam suscipere potest qualitatem, præcipue si perenni sit hujusmodi expurgatio: nam etiam aqua semper fluat, semper etiam influit in aquam fecundarum, & cloacarum immunities, à qua quædam nonnulli prava exhalatio elevata non aqua modo insinuat, & commiscetur, sed, ut dixi, alveo etiam communicatur, unde aqua ipsa semper suscipit pravam impressionem, cum tamen hoc nullum videatur habere remedium, quia civitates per Cloacas, & sentinas expurgantur, & hæc nonnulli per magna flumina, ut patet; nisi id remedii proponatur, ut hujusmodi cloacæ nonnulli flumen longe progetto extra civitatem suas immunities deponant in ipsum flumen, ita ut pars superior fluminis civitatis pro portu interviens libera remaneat, & minime infecta.

Sed quemadmodum cetera pescationum generabilis videntur in le vivi habere, si id, de quo meminimus, excipias, ita quæ Percutens dicitur, & quæ turbuleta dicti potest ab interturbidis aquis, ex uno capite, & postrem, quæ Medicata dicitur ex alio, vitio non carent, & suspecte aliquo modo sunt. Percutens quidem, & turbuleta ex eo, quod aquas conturbent, Medicata autem quia ea, quæ in hunc usum trahuntur medicamenta, ut plurimum prava qualitate prædicta sunt, ut bacca dicitur, Titimallorum nomine genus, & præcipue illud, quod Plin. lib. 26. cap. 8. Platypylon, vel Corynitem, seu Amygdalites vocari tradit, & peculiariter pisces necare, Laoluca sylvatica, vel Caprina, de qua idem Plin. lib. 20. cap. 70. Mora illi herba, Helleborus, Verbalcus, & alia id genus; quamobrem utrumque genus pescationis prohiberi facile potest, & maxime hoc postrem; quod multo magis habebit locum in rivis, & aquis, quæ vel modicis, vel levis, aut nullus motu cident. Jam vero alias dñi Solonis consilio Plutîm fluminis helleboro infectum fuisse, ut Cyrræ inde bibentes inficerent, quod successus comprobavit, quamobrem omnino suspecta hac pescatio est, ubi aqua potu inferviat. Addo illi, quod quamquam ex opinione Codronchii prædictæ bacca à veneni natura longe absit, & idcirco minus quam cetera medicamenta suspecta esse debeat, tamen alio nomine mirum in modum, ubi aqua modica sit, nocebunt; nimis quia cum pisces illi bacis enecti, nisi illi coaptantur faciliter pretrefant, ut idem Codronchii faciet, & cum faciliter sit non omnes enecti pisces pescatore prædicti posse, faciliter etiam fieri, aquas à corruptis pescibus viciari.

Balneatio in aquis potabilibus aliquando fit, ac profecto nihil offertur de idcendum confideratione dignum; quamquam enim in quibusdam fluminibus, ut in Tyberi nostro, quorum aqua pro potu infervit, balneantur nonnulli, qui Scabie, pruritus, pustulis, impetagine, lepra, & similibus morbis sunt infecti, quia tamen aquæ magna sunt, & motus indesinenter habent, nihil ipsi offici consentaneum est; at si in aquis quibusdam fiant alvi non ita capacis, nec motu perenni insignibus hujusmodi balneationes, non eruant omnino à suspicione libera.

Cloacarum, Latrinarum, & Aqueductuum, & hujusmodi sentinarum expurgatio ubi refides aquæ sunt, mirum in modum quantumvis magna sit aquarum collectio, obesse illarum bonitati potest; imo eas omnino inficeret, ita ut non solum pro potu in-

ij Gg 4 verten-

servire minus possint, sed etiam ita ut aerem ipsum contaminent, & vicina civitati, ac propinquis locis summopere obsint. Neque tamen dicendum, non nocere quicquam ubi aquæ fluentes sunt; infinitur enim ex ea caufa ipse fluminis, rivorum, ac fontium alveus, & inde malam suscipere potest qualitatem, præcipue si perenni sit hujusmodi expurgatio: nam etiam aqua semper fluat, semper etiam influit in aquam fecundarum, & cloacarum immunities, à qua quædam nonnulli prava exhalatio elevata non aqua modo insinuat, & commiscetur, sed, ut dixi, alveo etiam communicatur, unde aqua ipsa semper suscipit pravam impressionem, cum tamen hoc nullum videatur habere remedium, quia civitates per Cloacas, & sentinas expurgantur, & hæc nonnulli per magna flumina, ut patet; nisi id remedii proponatur, ut hujusmodi cloacæ nonnulli flumen longe progetto extra civitatem suas immunities deponant in ipsum flumen, ita ut pars superior fluminis civitatis pro portu interviens libera remaneat, & minime infecta.

Denique Molæ servitutem non modo abfuge di-

spendio bonitatis ipsius aquæ imponi posse exigit-

mo, sed ad candens aqua bonitatem presertim si

moratur, nonnulli conferre ob perennem agi-

tationem credeant.

Eadem autem servitutes quæ aquis immobilibus,

feu stagnibus imponuntur, possunt & fluenti-

bus aquis imponi: in quibus id primum animad-